

GELENEKSEL İSLAM KÜLTÜRÜNDE KADININ FİTNE OLARAK ALGILANMASI

Kamil ÇAKIN *

Öz

İslam kültür ve medeniyetinde en çok tartışılan konulardan birisi “kadın” olmuştur. Bu tartışma belki de insanlık tarihi kadar eskidir. Öyle görülüyor ki insanlık iki sebepten dolayı kadını tartışmış ve onu ikinci plana itmiştir: Kas gücünün erkeğe göre zayıf olması ve iâşesinin erkek tarafından sağlanması. İslam doğduğunda kadının bu durumdan dolayı hor görülmesini kabul etmemiş, hem Kur’an hem de Hz. Peygamber bu durumu kadının lehine olacak şekilde değiştirmiştir. Kadın söz konusu olduğunda denebilir ki, Hz. Peygamber’in hayatı kadının konumunu yükseltme mücadelesiyle geçmiştir.

Fakat Hz. Peygamber’in vefatından sonra çok geçmeden durum kadının aleyhine olacak şekilde değişmiş ve nihayetinde kadın, erkeği yoldan çıkaran bir “fitne” olarak görülmüştür. Bu noktada Hz. Peygamber’in hiç de böyle bir kasıtle söylemediği bazı sözleri, bu konuda delil olarak kullanılmış, erkeğin zaafiyetine dikkat çekecek tarzdaki uyarıları, kadının “fitne” şeklinde algılanmasına delil kılınmıştır.

Bu meselenin temelinde insanın, erkeğin ve kadının yaratılışına/fitratına/doğasına dair algıların yattığı görülmektedir. Erkeği yaratılıştan üstün, kadını yaratılıştan zayıf gören bir algı biçiminden farklı bir yaklaşım elbette ki beklenemez. O halde öncelikle Kur’an’ın ve sahih hadislerin topyekûn insana, ayrı ayrı kadın ve erkeğe dair bakışı ortaya konmalı, sonra kadına bakıştaki negatif evrilmenin boyutları irdelenmelidir. Meselenin anlaşılabilmesi için öncelikle asr-ı saadetteki müsbet algı boyutuna çekilmesi, sonra konunun çağımız anlayışları ışığında yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Bu makale, böyle bir amaca dönük ilmi bir çabanın ürünü olarak ve aynı zamanda Hz. Peygamber’den nakledilen hadislerin bazı şartlarda ve tarih içinde farklı anlaşılıp yorumlanabileceğini gösteren bir araştırma olarak kabul edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İslam Medeniyeti, Kültür, Kadın, Fitne

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kmlckn@hotmail.com

Abstract

The Perception of Woman as Fitna in Traditional Islamic Culture

One of the most discussed topics in Islamic Civilization and Culture is “women”. This discussion is perhaps one the oldest in human history. It seems that humanity has discussed the topic of woman based on two reasons and pushed them into the background: the strength of woman is weak compared to men; and woman’s food is provided by man. When Islam was born, Islam did not accept the disparagement of woman because of these reasons. The Quran as well as the Prophet Muhammad changed this situation in woman’s favor. When it comes to women, it can be said that the Quran and life of the Prophet Muhammad endeavored to raise the position of woman.

However, after the Prophet Muhammad’s death, the situation changed to the detriment and opposition of woman. Eventually, woman was considered as fitna that lead man astray. The sayings of Prophet Muhammad were used as evidence in this regard despite the fact that the Prophet Muhammad had no such intent in this sense. Warnings of the Prophet Muhammad that highlighted the weakness of man were used as evidence that woman were a fitna.

It appears that there are different perceptions of human, man and woman’s disposition based on this issue. It is expected that the creation of man is superior to that of the creation of women and that women are innately weak. In that case, firstly it must be revealed that the perception of the Quran and sound hadith about the discernment of humans is separate for woman and man, it must then be studied from the negative inversion aspect of views about woman. It must be done to pull this issue to affirmative perception like in era of happiness and for reconsidering the perceptions of our age.

This article is a study that it is based on object-orientated knowledge and demonstrated that the hadiths that were narrated from Prophet Muhammad can be understood differently and interpreted under certain conditions and antiquity.

Key Words: Islamic Civilization, Culture, Women, Fitna

Fitne Kavramı

“Fitne” kelimesinin birçok sözlük anlamı bulunmakla beraber, en sık vurgulanan anlamlarının “ibtılâ/bela ve musibetle sınamak”, “imtihan” ve “durumun araştırılması” olduğu görülmektedir (İbn Manzur, 1375/1956: XIII, 317). İmtihan, bir kimsenin ya da toplumun belli bir konudaki durumunu ortaya çıkartmak için yapılan sınamaların genel adıdır. Dini edebiyatta tüm in-

sanların inanıp inanmayacaklarının, özelde ise inananların samimiyetlerinin ölçülmesinden ibarettir.

İmtihan kelimesinin gündelik kullanımında bir “olumsuzluk” hemen sezilmektedir. Sonunda kazanmak ya da kaybetmek, başarmak ya da başaramamak gibi iki ihtimalli bir süreçtir. Sürecin sonu olumlu bile olsa, sürecin bizatihi kendisi hoş değildir.

Türkçemizde sık sık kullanılan “dünya hayatı bir imtihandır” sözü, insanoğlunun reşit oluşundan ölümüne kadar geçen süre zarfında, çeşitli olaylar ile sınanmasını dile getirmektedir. Kur’an kaynaklı olduğu anlaşılan bu sözü hatırlatacak biçimde bir ayette şöyle buyurulmaktadır: “İnsanlar, ‘iman ettik’ dedikleri halde, hiç imtihan olunmadan (lâ yuftenûn) başıboş bırakılacaklarını mı düşünmektedirler” (Ankebut 29/2). Bu ayette “imtihan” anlamında “fe-ten” fiilinin geniş zaman kipi kullanılmıştır.¹

Peki nedir bu imtihan? Bu imtihan, genelde insanların, özelde de müminlerin çeşitli zorluklar, bela ve musibetler ile sınanmasıdır. Tıpkı “imtihan” kelimesinin olumsuz anlamları çağrıştırmaları gibi, müminin sınanması süreci de bir takım olumsuzlukları içermektedir. Bir ayette “biz insanı korku, açlık, maldan ve candan eksiltme ile sınarsınız” (Bakara 2/155) denilmektedir. Dikkat edilirse bu ayette anılan hususların hepsi de insan için olumsuz şeylerdir. Fakat “fitne” kavramı, yani insanın sınanması, sadece olumsuzluklarla olmamaktadır. Bazen mal ve makam gibi insan nefsine hoş gelen şeylerin yine insanın sınanmasına vesile olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedendir ki Kur’an ve hadisler, müminleri dünya hayatının cazibesine ve aldaticılığına karşı sürekli olarak uyarmıştır. Ali İmran suresinde insanların iştahını kabartan şeyler, kadınlar, erkek çocuk sahibi olmak, altın ve gümüş, ekinler ve binek atları dünyada kalacak meta’ (dünya hayatının meta’ı) şeklinde tasvir edilmektedir (Ali İmran 3/14). Yine de “fitne/imtihan” kelimesinin çağrıştırdığı anlamların ağırlıkla olumsuz olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Biz, bu araştırmada, “kadınları erkekler için fitne” olarak ele alan hadisin, doğru anlamına ulaşabilmek için “fitne” kavramının doğru kullanımına başvuracağız. Zira biraz önce de belirttiğimiz gibi, “fitne” kavramının olumsuz imajı ile “kadın” varlığı yan yana getirildiğinde doğabilecek anlam kaymalarını tahmin etmek güç olmasa gerektir. Nitekim İslam tarihi boyunca örneklerini göreceğimiz bu anlam kaymalarının, hangi boyutlara ulaşmış olduğuna dair örnekler bizi şaşırtacak durumdadır. Bunlara dair örnekleri de bu makalede

1 Fitne kavramının Kur’an’daki kullanımları için bkz. Coşkun, 2010: 21 vd.

verecek ve onların hatalarına işaret edeceğiz. Sonuçta Hz. Peygamber'in (s) "ümmetimin erkeklerine, kadınlardan daha büyük bir fitne bırakmıyorum" hadisinde verilen mesajı yalın ve doğru olarak anlama imkânına kavuşacağız.

Kur'an'da İnsanın Doğasına Bakış

Kur'an insanın doğasına dair bazı bilgiler vermektedir. Nitekim insanın acelecilik yönüne dikkat çekilirken şöyle denmektedir: "İnsan hayra dua eder gibi şerre dua eder. İnsan çok acelecidir" (İsra 17/11). Bu ayette insanın iyi düşünmeden, hayır mı şer mi olduğunu anlamadan dua ettiği, fiili planda maksadına erişmek için aceleci davrandığı ve bunun onun doğasında bulunduğu ifade edilmektedir. Enbiya suresinde de "insan çok aceleci yaratılmıştır" (Enbiya 21/37) demek suretiyle bu husus daha açık bir şekilde vurgulanmaktadır. Birçok ayette insanın aklını kullanmadığına işaret olunmaktadır (Bakara 2/44,73,76,242; Ali İmran 3/65,118;En'am 6/32; A'raf 7/169 vb.). İnsanın doğasına temas edilirken onun cehaletinden ve zalimliğinden bahsetmektedir. Kur'an bu konuyu şu şekilde dile getirmektedir: "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de yüklenmek istemediler ve çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü insan çok zalimdir, çok cahildir" (Ahzab 33/72). Bu ayette insanın taşıyamayacağı bir yükü üstlenmesi, cehaleti ve kendine zulmetmesi olarak değerlendirilmektedir. Hâlbuki akıl sahibi bir varlıktan cahilce işler yapması beklenmez. Hırslı ve bencil yaratılmış olması da insanın doğasında yerini almış olan özelliklerden biridir. Kur'an "insan bencil (ve hırslı) yaratılmıştır" buyurmaktadır (Mearic 70/19). Cimriliğin insanın yaratılışında bulunduğu da Kur'an'ın dikkat çektiği hususlardandır (İsra 17/100). Kur'an'a göre insanların çoğu bilgisizdir (Casiye 45/26), insanların çoğu iman etmezler (Hud 11/17).

İnsan için yapılan benzeri olumsuzlamalar bu şekilde devam eder gider. Fakat bu tasvirlerde konumuz açısından dikkat çeken husus, kadının ya da erkeğin ayrı ayrı ele alınmayıp, birlikte düşünülmüş olmalarıdır. Zaten, insan kavramı da bu iki cinse şamildir. O halde Kur'an'ın kadına yönelik olumsuz, erkeğe yönelik olumlu iki ayrı bakış açısının olduğunu söyleyemeyiz.²

"Kur'an, insan olması bakımından kadını erkekle eşit bir varlık olarak kabul eder. Allah insanları daha huzurlu ve mutlu bir hayat sürmeleri için çift olarak yaratmıştır. Erkek olsun kadın olsun her doğan kişi günahsız doğar, sonradan işlediği fiiller sebebiyle sorumlu olur. Kur'an-ı Kerim'de gerek ya-

2 İnsanın ve kadının yaratılışına değinen ayetler için bkz. Özen, 2010: 13 vd.

ratılış gerekse hak ve sorumluluklar yönünden erkeklerle eşit konumda olan bir kadın portresi çizilmektedir. Kadın Allah'ın kulu olması bakımından erkekle eşit seviyededir, dini hak ve sorumlulukları da aynı düzeydedir” (Şenol, 2015: 18).³

‘İman edenler etmeyenlere göre üstün tutulmuş, iman edenler içerisinde de salih amel sahipleri övülmüştür. Kur’an’ın bakışıyla denebilir ki iman eden ve salih amel işleyen bir kadın, iman eden ancak salih amel işlemeyen bir erkekten daha üstündür ve Allah katında da daha muteberdir. Bu konuyu dile getiren ayet şu şekildedir: “Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, itaat eden erkekler ve kadınlar, sabreden erkekler ve kadınlar, Allah’a saygı duyan erkekler ve kadınlar, sadaka veren erkekler ve kadınlar, oruç tutan erkekler ve kadınlar, namuslarını koruyan erkekler ve kadınlar, Allah’ı çok anan erkekler ve kadınlar; Allah, onlar için mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır” (Ahzab 33/35).’

Görüldüğü gibi, erkek ve kadın, yani insan olumlu ya da olumsuz yönleriyle ele alınmakta, aralarında bir ayrıma gidilmemektedir. Bununla beraber, konumuz açısından Kur’an’ın kadının doğasına yaklaşımına bakma gereği de bulunmaktadır.

Kur’an’da Kadının Doğası Ve Sorumlu Oluşu

İslam’ın kadın hakları konusunda neler getirdiğini, kadının lehine olmak üzere ne gibi yenilikler yaptığını anlamak için, İslam öncesi durum ile İslam sonrası karşılaştırmak yeterlidir. Fakat bazı günümüz aydınlarının yapmaya çalıştığı gibi, bunları zamanımızda gelişmiş ülkelerde kadının elde ettiği haklar ile kıyaslamak bizi yanlış sonuçlara götürür.

İslam’ın kadın hakları bağlamında kazandırdıkları, belki birkaç tezin sınırlarını zorlayabilecek hacimdedir. Biz ise bu makalede, İslami kazanımların söz konusu hadisle ilgili kısımlarına atıfta bulunmakla yetineceğiz.

Şu satırlar cahiliyye döneminde kadınların durumunu özetlemektedir:

“Cahiliye çağında genel olarak orta ve aşağı tabakalarda kadının hiç bir önemi ve rolü yoktu. Bu durum zaten doğuştan başlı-

3 Kadınların belli zamanlarda namaz kılmamaları ve oruç tutmamaları dini yönden eksik olduklarına işaret etmez, bu zor dönemde onlara sağlanmış bir kolaylıktır.

yordu. Bir adamın erkek çocuğu doğarsa sevinir, şenlik yapar; kız çocuğu doğarsa utanır ve bir suç işlemiş duruma düşerdi. Bilhassa aşağı tabakalarda kadının kocası yanındaki değeri, onun mülkiyetinde olan malların değerinden fazla değildi. Cahiliye çağında Arap erkeği âdet zamanlarında bir kadınla bir odada oturmazdı, onlarla birlikte yeyip içmezdi; hatta bazen, âdet gören kadın muvakkaten evden bile çıkarılırdı” (Çağatay, 1957: 121).

Cahiliyyede bazı seçkin ailelere mensup kadınların birtakım haklara sahip olmaları, bu genel görüntüyü bozacak durumda değildir.

Kur’an’ın bir suresinin adının “Nisa/Kadınlar” olduğu ehline malum bulunmaktadır. Nisa suresi uzunca bir suredir ve kadınlar ile ilgili çeşitli hususlarda bilgiler vermektedir. Bu bilgiler bir yana, suresinin adının “Kadın” olması bile manidardır. Çünkü kadının adının dahi anılmadığı bir toplumda Allah’ın vahyinin bir bölümünün “kadın” adını alması, kadına verilen önemin ciddi bir işaretidir. Biraz önce de belirttiğimiz gibi (Ahzab 33/35) kadının erkekler gibi dini sorumluluklarının ortaya konması, iyi olan kadınların cennet ile müjdelenmesi, kadının “insan” doğası içinde erkekler gibi ve onlarla aynı niteliklere sahip bireyler olarak vafedilmeleri, kadın ile erkeği adil bir şekilde eşitlemiştir. Bu ontolojik eşitlik, ileriki asırlarda erkeğin lehine bozuluncaya kadar da varlığını ve etkisini sürdürmüştür. Doğrusu biz Kur’an’da insanın yaratılış kıssasını okurken (Bakara 2/30-34), Adem’in ve eşi Havva’nın cennetten çıkarılış serüvenini izlerken (Bakara 2/35-39), Hz. Meryem’in ilahi hitaba mazhar oluşunda ve Melek ile karşılaşmasında (Meryem 19/16 vd), hatta Emir’in hanımının Hz. Yusuf’a aşık oluşunda bile (Yusuf 12/21 vd), kadının erkekten farklı ya da erkekten daha aşağı olduğunu dair hiçbir işaret, emare veya açıklama göremiyoruz.

Nisa suresi 34. Ayette şöyle denmektedir: “*Erkekler, birbirlerine olan üstünlükleri ve mallarından (kadınlar için) sarf ettiklerinden dolayı kadınlar üzerinde hakim/kavvâm durumdadırlar...*”⁴ Kavvâm kelimesinin Türkçeye çevrilmesinde ciddi sıkıntılar vardır. Bu ayette, anılan sebeplerden dolayı erkeğin kadından avantajlı konumda olduğu dile getirilmektedir. Fakat bu üstün oluş, ontolojik olmaktan ziyade sosyolojik görünmektedir. Çünkü çalışan kadın, iş hayatına atılan ve orada başarılı olan kadın, erkeği ile benzer konuma gelecektir. Başka bir deyişle, ayet bir durum tespiti yapmaktadır; Kur’an’ın

4 Bu ayete ilerde tekrar temas edeceğiz.

indiği dünyada ve daha sonra günümüze kadar, hatta bugün bile, kadının konumu çok fazla değişmemiştir. Bunun en önemli sebebinin ayette ifade edildiği gibi kadının erkeğe olan ekonomik bağımlılığıdır. Bu bağımlılığın azalması ya da tamamen ortadan kalkması, kadının konumunda değişikliklere yol açmıştır. Modern toplumlarda kadının hem sosyal ortamda hem de yasalarca korunması bu değişimin sonuçlarından biridir.

Aslında burada söylemek istediğimiz şudur: *Kur'an birçok alanda ve tabii ontolojik anlamda kadına önemli bir yer vermiş, konumunu güçlendirmiş, onu da erkek gibi sorumlu tutmuş, iş ve sosyal yaşamla ilgili önündeki engelleri kaldırmış, ancak değişimi zamana bağlı olan sosyolojik direnç noktalarındaki gelişmeleri zamana ve Müslümanların gayretlerine bağlamıştır.*

Erkeği kadına kavvâm duruma getiren ikinci sebep, erkeğin cihad ile mükellef tutulmuş olmasıdır. Bedenen daha güçlü ve dayanıklı olan erkeğin savaşıma kaabiliyeti onu, kadına hakim duruma getiren etkenlerden biridir. Erkeğin sahip olduğu bu iki sorumluluk alanı, ailesini geçindirme ve cihad, onu kavvâm kılan iki sosyolojik sebeptir.

Bu ana çizgi üzerinde kadının eğitim, miras, hukuk, iş hayatı ve siyaset gibi temel yaşam alanlarındaki kazanımları burada hatırlanmaya değer mahiyettedir.

HZ. PEYGAMBER VE KADIN

1. Eğitim Hayatında Kadın

Hz. Peygamber'in (s) Medine'ye hicretten sonra yaptığı en önemli şeylerden birisi bir çeşit eğitim seferberliğidir (Çakın, 1997: 87). Başlangıçta Müslümanlar arasında okuma yazma bilenlerin oranı çok düşükken, bu faaliyetlerin sonucunda okur yazar sayısında ciddi bir artış sağlandığı aşikardır. Özellikle çocukların eğitimine ağırlık verildiğini görüyoruz. Kız çocuk erkek çocuk gibi bir ayrımın yapılmadığını söyleyebiliriz. Bedir Savaşı'nda esir alınan okur-yazar müşriklerin on Müslüman çocuğa okuma yazma öğretmeleri şartıyla serbest bırakılmaları, dünya tarihinde benzeri görülmemiş bir uygulamadır. Hz. Peygamber'in cariyelerin eğitimi hakkında söylediği ve temel kaynaklarımızın birçoğunda yer alan şu sözler durumu ortaya koymaktadır: *“Kişi cariyesini edep üzere yetiştirir, ona güzel bir eğitim verir, sonra onu*

azad edip evlendirirse iki kat sevap kazanır” (Buhari, İlim, 31: 97).⁵ Bu hadis birçok açılardan değerlendirilebilir. Konumuz açısından bakıldığında görülür ki, hür Müslüman kadının eğitimi bir yana, cariyelerin eğitilerek topluma kazandırılmaları teşvik edilmektedir. Hz. Peygamber (s) kadınların eğitimi hususunda bu denli gayret sarf etmiş olmasına rağmen ilerleyen dönemlerde durumun kadınlar aleyhine nasıl değiştiğini şu mevzu rivayet göstermektedir: “*Kadınların sofalarda/balkonlarda oturmalarına izin vermeyin, onlara okuma yazma öğretmeyin. Yün eğirmeyi ve Nûr suresini öğretin*” (Taberânî, 1420/1999: IV/201; Hakim, II/430; Beyhakî, 1425/2004: IV/90).⁶ Kadınların haklarının savunması ve kadınların eğitimi davasında önemli bir yer tutan Hz. Peygamber’in böyle bir söz söylemeyeceği malumdur. Ne var ki bunun sahih kabul edilerek rivayet edilmesi, kadının konumunda zaman içerisindeki olumsuz değişimi de göstermektedir. Mesela bu hadisi sahih kabul ettiği anlaşılan Hakim Tirmizi (320), Nevâdiru’l-Usûl isimli kitabında söz konusu rivayeti şu şekilde izah etmektedir:

“Bu hadiste erkekler uyarılmaktadır. Çünkü kadınların sofalarda oturmaları erkekler tarafından görülmelerine yol açar. Bu da kadınların iffetlerini ve korunmalarını engeller. Kadınlar kendilerine sahip çıkamazlar ve erkeklerle tanışırlar. Böylece fitne ve bela ortaya çıkar. Bu hadis erkeklerin kadın fitnessine engel olmalarını tenbih etmektedir. Bu, Hz. Peygamber’in ‘kadınların erkekleri görmesinde, erkeklerin de kadınları görmesinde kadınlar için bir hayır yoktur’ demesi gibidir. Çünkü kadınlar erkeklerden yaratılmışlardır. Kadının himmeti erkektedir. Erkeklerde şehvet yaratılmış, kadın erkek için sükûnet mahalli kılınmıştır. Kadın ve erkekten her biri diğeri hakkında güvenilir değildir. İşte bundan dolayıdır ki kadınların okuma yazma öğrenmeleri fitne sebebi olabilir. Hevasına kapılıp erkeğe mektup yazabilir. Mektup/yazı, şahidin gaibe baktığı gözlerden bir göz gibidir. Bazen bakışlar dilin söyleyemediğini ifade edebilir, bakış dilden

5 Buhari bu hadisi “Erkeğin cariyesini ve ailesini eğitmesi” bab başlığı altında verir; krş. Buhari, İtk, 3/123, h. no: 2447. Hadislerde bazen “cariye” (eme) kelimesi “kadın” anlamında kullanılmıştır: Bkz. Malik, 1425/2004: 2/276 (لَا تَتَّبِعُوا إِمَاءَ اللَّهِ (مَسَاجِدَ اللَّهِ)

6 Taberânî hadisin ferd olduğunu belirtir. Hakim, isnadının sahih olduğunu söyler. Beyhakî, hadisin ikinci bir isnadını verir ve bu isnadla “munker” olduğunu ifade eder. Halbuki bu hadis uydurmadır. Bkz. Şevkânî, 1380/1960: 1/126; İbnu’l-Cevzi, 1386-1966: 2/269. İbnu’l-Cevzi bu hadise uydurma der ve Hakim’i bunu rivayet ettiği için eleştirir.

daha belîğ olabilir. Peygamber, kadını korumak ve kalplerini temiz tutmak için fitne sebebi olan (okuma yazma öğrenmelerini) ortadan kaldırmak istemiştir.” (Hakim Tirmizi, III/83).

Kadının konumunu erkekle eşitlemek isteyen ve bu amaçla kız çocukların eğitime özen gösteren Hz. Peygamber’in onların okuma yazma öğrenmelerini yasaklamayacağı açıktır. Fakat asr-ı saadette kadının lehine olan durumun daha sonraları tersine döndüğünü bu örnekte de görebiliyoruz.

2. Aile ve Miras Hukukunda Kadın

Cahiliye döneminde kadınlar mirastan pay alamıyorlardı (Çağatay, 1957: 122). Bazı durumlarda kız çocuklar mirastan erkeğin yarısı kadar⁷ ya da eşler bazen sekizde bir pay alsalar da (Nisa 4/12) Kur’an kız çocukların ve eşlerin hisse sahibi olmalarını sağlamıştır. Bu yönüyle bakıldığında kadına mala sahip olma ve mirastan pay alma hakkının verildiği görünmektedir. Boşanan kadının nafaka ve sükna hakkının bulunması⁸ İslam’ın kadını ekonomik koruma altına aldığına göstergelerinden biridir. Ayrıca bazı rivayetlerden öğreniyoruz ki Medine’de Müslüman kadın aile içinde –kocasından ayrı olarak mala sahip olabilmektedir.⁹ Bazen eşlerden kadının varlıklı olup zekat verdiği, erkeğin ise fakir olduğu durumlar da söz konusudur¹⁰.

3. İş Hayatında ve Sosyal Yaşamda Kadın

İslam’da kadının çalışmasını, sokağa çıkmasını, komşuya gitmesini, ibadetlerini camide yapmasını engelleyen hatta sınırlayan bir kural yoktur. Erkek de kadın da iş ve sosyal yaşamda aynı oranda serbesttir. Çarşı pazarlarda iş ya-

7 “Allah, size, çocuklarınız(ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur...” (Nisa 4/11)

8 “Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir” (Talak 65/6)

9 Kadınların bir Ramazan bayramında mücevherlerini sadaka olarak Peygambere vermeleri ile ilgili örnek için bkz. Buhari, İydeyn, 2/9.

10 Zeyneb’in, zekatını fakir durumda olan eşi Abdullah b. Mesud’a vermek istemesiyle ilgili bir örnek için bkz: Nesai, Zekat, 5/117, hadis no: 2573.

pan kadınlar görüyoruz.¹¹ Peygamberimiz bir hadislerinde “kadınların camiye gitmelerine engel olmayınız” (Müslim, Salat, 30) diyerek onların ibadetlerini cemaatle eda etmelerine izin vermiştir. Rivayetlerde “kadınların sabah karanlığında camiye namaza geldiği, karanlıktan dolayı tanınmadıkları” (Buhari, Ezan: 162) zikredilmektedir. Demek ki kadınlar da erkekler gibi günün her saatinde dışarı çıkabiliyorlardı. Peygamberimiz (s), kadınlardan gelen talep üzerine haftada bir gün Mescid-i Nebi’de kadınlara vaaz ediyordu (Buhari, İlim: 36).¹²

Medine’de kadınların gündelik hayatının son derece tabii ve sıradan geçtiğine şahit oluyoruz. Günümüzde kadınların misafirlğe gidip bir evde toplanmaları gibi, Medine’de de kadınlar birinin evinde toplanıp sohbetler yapıyor, yün eğiriyor ve ev işleri yapıyorlardı. Rivayetler Hz. Ayşe’nin evinde şarkı söyleyen kadınlardan (Buhari, Menakıbu’l-Ensar, 4/266), onun mescidde oynayan kişileri Peygamberimizin yanında seyretmesinden bahsetmektedir (Müslim, İydeyn: 2/609).

4. Siyasette Kadın

Hz. Peygamber (s) zamanında kadınların bazı istisnalar dışında siyasi kararlarda aktif rol aldıklarına şahit olmuyoruz. Bununla beraber Hz. Peygamber’in (s) yabancı elçilerle yaptığı görüşmelerde ya da sahabileriyle çeşitli konulardaki diyaloglarında eşi Hz. Ayşe’nin yanında bulunduğu malumdur. Kadının siyasette rol aldığına dair bir örnek Peygamberimizin (s) vefatından çok sonra Hz. Ali ile Hz. Ayşe arasındaki ihtilafıdır. Bu örnek, kadının siyasi kimlik taşıyabileceğini ve bunun da İslam ile çelişir bir tarafının olmadığını göstermektedir.

Buraya kadar kadının Kur’an’da ve Hz. Peygamber zamanında nasıl bir konum kazandığını özetledik. Örnekler çoğaltılabilirse de bu makalede ele alacağımız rivayetin değerlendirilmesi açısından bu kadarı yeterlidir.¹³

11 Ticaret ve üretim hayatında kadının durumu ile ilgili örnekler için bkz: Kotan, 2007: 56 vd.

12 Buhari burada “Kadınlar İçin Belirli Günlerde Eğitim Verilebilir Mi” başlığı ile bir bab açmış ve söz konusu rivayeti delil olarak nakletmiştir. Buhari yine aynı yerde “İmamın Kadınlara Vaaz Etmesi ve Onları Ta’limi” şeklinde bir bab açmıştır.

13 İslam öncesi medeniyetlerde ve cahiliye Araplarında kadının durumu ve İslam’ın kadına kazandırdıkları hakkında geniş bilgi için bkz. Armaner, 1961.

MÜSLÜMANLARIN KADIN ALGISINDAKİ NEGATİF EVRİLME

İslam'ın kadına verdiği değer ve konum zamanla değişime uğradı. Bu değişimin ne zaman başlamış olabileceğine dair Hz. Ayşe'den yapılan bir nakil ipuçları vermektedir. Rivayete göre, bir grup sahabe kadın Hz. Ayşe'ye gelerek erkekler tarafından camilere gitmelerine izin verilmediğinden şikâyet etmiştir. Hz. Ayşe erkeklerin bu engellemelerine hak verecek şekilde, “kadınların neler yaptıkları Hz. Peygambere ulaşıyorsa, İsrail oğullarının kadınlarının men edildikleri gibi, Müslüman kadınların mescide gitmelerini yasaklardı” (Malik, Kible, 677; Ebû Davud, Salat: 1/93) cevabını vermiştir. Bu örnek kadınların evlere kapatılmaya başlanmasıyla ilgili bir tarih vermekte ve bunun erken bir dönemde gerçekleştiği düşüncesini uyandırmaktadır. Başka bir örnek de yine sahabe döneminde yaşanmıştır, Salim b. Abdillâh anlatıyor: Abdullâh b. Ömer “Kadınlarınız mescide gitmek için izin istediklerinde onlara izin veriniz” hadisini nakledince, Bilal b. Abdillâh “vallahî ben men ederim” dedi. Abdullâh ona doğru döndü ve o güne kadar işitmediğim derece kötü bir küfür etti. Sonra şöyle dedi: “ben sana resulullahtan naklediyorum, sen hala ‘vallahî ben men ederim’ diyorsun” (Müslim, Salat: I/327).

Hz. Ayşe'nin ifadelerinde kadınların davranışlarına atıf vardır. Yasaklama düşüncesinin ahlaki kaygılar ile olduğu anlaşılmaktadır. İkinci olayda sebep açık değildir. Abdullâh b. Ömer, Bilal'in çıkışını Hz. Peygamber'e karşı duruş şeklinde anlamış ve ona kızmıştır. Ancak Bilal'in düşüncesinin arka planında da ahlaki sebeplerin yattığı var sayılabilir.

Bu örneklerde kadının doğasına dair olumsuz bir algı göremiyoruz. Fakat daha önceden de belirttiğimiz gibi, kadının doğasına dair olumsuz birtakım tasavvurların sonraki dönemlerde canlandığına şahit olmaktayız. Özellikle bazı ayetlerin tefsiri sadedinde ulemanın kadına bakışını izlemek mümkün olmaktadır.

Bu ayetlerden biri şudur: “*Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatında sahip olunabilecek şeylerdir. Oysa asıl varılacak güzel yer Allah'ın katındadır*” (Ali İmrân 3/14).

Müfessir Kurtubi (671/1273) bu ayetin tefsiri sadedinde şu açıklamayı yapar:

“Allah, nefsin kadınlara düşkünlüğünden dolayı öncelikle onları zikrederek başlamıştır. Çünkü kadınlar şeytanın kemendi/

ipi ve erkeklerin fitnessi/sınavıdır. Nitekim Hz. Peygamber (s) şöyle demiştir: ‘Ümmetimin erkeklerine kadınlardan daha büyük bir fitne bırakmadım’. Kadınların fitnessi diğerlerinin fitnessinden daha tehlikelidir. Denilmiştir ki kadınların iki fitnessi vardır; çocukların ise bir fitnessi. Kadınların fitnesslerinden birisi erkeğin akrabalarıyla ilişkisini kestirmesidir. Çünkü kadın, erkeği annesi ve kardeşleriyle irtibatını kesmeye zorlar. İkincisi helal haram ayırt etmeksizin mal toplamaya yönlendirmesidir. Çocukların fitnessi bir tane olup o da mal toplamaktan ibaretir” (Kurtubi, 1423/2002: III/403). Ayette bahsetmediği halde, Kurtubi, kadının fitne oluşuyla ilgili rivayeti devreye sokmakta ve kadının fitne oluşunu iki boyutta değerlendirmektedir. Böylece kadınlar kocaların dikkat etmeleri gereken zararlı birer eş olarak ele alınmakta ve fitne kadının yapısal/doğal bir özelliği şeklinde değerlendirilmektedir. Sahabe zamanında konu ahlaki iken, burada kadının fitri özelliği şeklinde tasavvur edilmektedir. Halbuki ayette erkeğin eşinden değil genel olarak kadından bahsedilmektedir. Bu nedenle ayetteki “kadın” kelimesinin eşler/zevce şeklinde anlaşılması doğru değildir. Elbette ki eşler birbirlerine yönelecekler, birbirlerini sevecekler, böylece aile dışı eğilimler engellenecektir. Eşler arasında olması gereken muhabbet, İslam’ın aile kurumundan beklediği ve hedeflediği bir durumdur.

İbn Kesir (774/1372), aynı ayeti tefsir ederken, önce Kurtubi’nin yukarıda verdiğimiz görüşlerini ve kadınların fitne oluşlarına dair rivayeti vermekte, ardından şu açıklamayı yapmaktadır:

“Kadınlar ile evlenmekten kasıt iffetin korunması ve çok çocuk sahibi olmak ise, bu arzu ve teşvik edilen, erkek için mendub bir şeydir. Çünkü hadisler evlenmeyi ve çoğalmayı özendirmektedir” (İbn Kesir, I/359). İbn Kesir en azından meselenin olumlu yanını da görmektedir. Böylece onun kadının mutlak anlamda fitne olmadığı görüşünde olduğunu anlamaktayız.

Osmanlı ulemasından Bursevi (1127/1715), kadın fitnessinin diğer fitnesslerden büyük olduğunu, çünkü mal ve para gibi fitnesslerin tüccarlar gibi belli sınıfları ilgilendirdiğini, kadının ise tüm erkekler için ortak bir fitne olduğunu ifade etmektedir (Bursevi, 1995: I/508-9).

Reşid Rıza (1354) Menâr'da güzel bir yaklaşım sergilemekte ve şöyle demektedir: “Burada kastedilen kadınların (ve diğerlerinin) kötülenmesi ve onlardan nefret ettirilmesi değildir. Asıl amaç, bu sayılanların hayatın gayesi haline getirilmekten sakındırılmasıdır” (Reşid Rıza, 1990: III/196).

Reşid Rıza'nın yaklaşımı oldukça mantıklıdır. Kadın (eş), çocuk, mal, makam, para merkezli yaşam tarzının insanları yaratılışın asli amacından nasıl saptırdığına günümüz dünyasında daha çok tanık olmaktadır. Ayetin amacı insanoğluna değerler merkezli bir yaşamı hatırlatmaktır. Nitekim bir sonraki ayette bu durum şöyle dile getirilmektedir: “*De ki, size, o istediklerinizden daha hayırlısını haber vereyim mi? Muttakiler için Rableri katında cennetler vardır; atlarından ırmaklar akar, içlerinde ebedî kalmak üzere onlara tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır. Allah, kulları elbette ki görmektedir*” (Ali İmran 3/15).

Müfessirlerin kadın hakkındaki düşüncelerini ortaya koydukları ayetlerden birisi de Nisa suresi 34. ayetidir. Bu ayette şöyle buyurulmaktadır:

“Allah'ın bazı insanları bazılarına üstün kılması ve mallarından infak etmeleri nedeniyle, erkekler, kadınlar üzerinde kavvâmdırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar.

Allah'ın korunmasını emrettiği şeyleri kocalarının yokluğunda da korurlar. Serkeşliklerinden korktuğunuz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Aksi durumda hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür.”

Abdullah b. Abbas (68/687), “kavvâm” kelimesine “umerâ”, yani emir makamında olanlar, anlamını vermektedir. Dahhâk, “kâim” kelimesini zikrederek İbn Abbas'a yaklaşır. Demek ki ona göre de bu kelimenin anlamı “yönetici”dir (Taberi, 1420/2000: VIII/290). Taberi'nin (310/922) kendi fikrine göre, “erkekler, kadınların eğitimi (te'dib) ve hem Allah rızası için hem de kendi menfaatleri için, kadınlara vacib olan hususlara dikkat etmekle görevlidirler/kâimdirler”. Yine Taberi'ye göre “Allah'ın insanları birbirine üstün kılması”, mehirlerini kadınlara vermek, mallarından onlara harcamak ve ihtiyaçlarını tedarik etmek suretiyle oluşan üstünlüktür. İşte bu nedenle erkekler kadınlar üzerinde yönetici/kavvâm oldular. Allah'ı kadınlara emrettiği şeyleri yerine getirmekle yetkili kılındılar” (Taberi, 1420/2000: VIII/290).

Taberi'nin görüşlerini kısaca tahlil edelim. Taberi'ye göre erkekler kadınların eğitiminden sorumludurlar. Burada kastedilen eğitimin dini, ahlaki ve dünyevi/seküler eğitimi kapsadığını düşünebiliriz. Allah'ın emirlerinin kadınlar –burada eşler kastedilmektedir- tarafından yerine getirilmesi hususunda da erkeklere gözetim görevi verilmektedir. Hem eğitim yönünden hem de görevlerin yerine getirilmesi noktasında erkeğe verilen yetkinin sebebi, aralarındaki fark/üstünlüktür. Taberi'ye göre erkeğin üstünlüğü, kadının nafakasını sağlama ve malından kadın için harcaması gibi durumlardan kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, Taberi, erkeğin üstünlüğünü fitri/ontolojik değil, sosyolojik şartların yarattığı doğal bir sonuç olarak görmüştür. Buna göre, ekonomik, siyasal, askeri gücü elinde bulunduran taraf –ki bu erkek olmuştur- üstünlüğü de elinde bulunduracaktır.

Üstünlüğün sebebi sosyal şartlara bağlı ise, bu şartların değişmesi ile yani ekonomik gücün kadına geçtiği ve kadının eğitildiği durumlarda, bu durumlar özel bile olsa, erkek “kavvâm” olma sıfatını elinde bulundurmaya devam edebilecek midir? Sorusunu şimdilik bir kenara bırakarak, aynı ayetle ilgili birkaç müfessirin görüşüne daha temas edelim.

Niçin bu ayetlere temas ettiğimizi burada bir kez daha hatırlamakta fayda vardır; kadının erkek için fitne oluşundan bahseden rivayetin anlaşılması noktasında, İslam âlimlerinin kadına bakışını tespit etme gereği hasıl olmaktadır. Çünkü bazı âlimler kadının fitne olmasını onun yaratılışına bağlamış, yani kadının doğasında erkek için fitne olma özelliğinin bulunduğunu düşünmüşlerdir. Buna dair örnekleri birazdan vereceğiz. Ancak bütün ulemanın, Taberi örneğinde olduğu gibi, kadının doğasını olumsuz algılamadıklarını da teslim etmeliyiz.

Zeccâc (311/923) erkeğin kavvâmlık sebebini, ilimde, temyiz gücünde ve malını kadının mehri ile rızkının teminine sarf etmesinde görmektedir (Zeccac, 1408/1988: II/47).

Hanefi fakihlerden Cassâs (370/980) erkeklerin kavvâm oluşlarını açıklarken, erkeğin kadının te'dib ve tedbirine, korunup kollanmasına memur olmasını, erkeğin kadına göre daha akıllı ve görüş sahibi olmasına, bununla beraber kadın için malından infak etmesine bağlamaktadır (Cassas, 1405: III/148).

Maturidi (333/945) bu üstünlüğün “yaratılıştan” geldiğini ima edecek tarzda şöyle der:

“Erkekler kazanç ve ticaret ehlidirler ve çeşitli mesleklerle ilgilidirler. Şehirler ve ülkeler arasında gezerler, kadınlar ise böyle değildir. Kadınlar kazanç ve meslek edinme hususunda yetersiz ve zayıftırlar, ihtiyaçlarını temin için koşturmazlar. Bu durumda erkekler kadınlar üzerinde kavvâmdırlar, işlerinde velileridirler, ihtiyaçlarını giderirler, bunlarla görevlidirler. Zikrettiğimiz gibi, kadınların yararlarının gözetilmesi, erkekler üzerine farzdır... (?)” (Maturidi, 1426/2005: III/157).

Maturidi, ayette altı çizilen sebepleri göz önüne alarak, üstlendiği toplumsal rol nedeniyle erkeğin kadına kavvâm olduğunu ifade etmekte, fakat diğer taraftan bu durumların kadının doğasından kaynaklandığını da söylemiş olmaktadır. Demek ki o da erkeğin kadına üstünlüğünü sonuçta yaratılıştaki farklılaşmada görmektedir. Aslında buna delil olarak zikrettiği hususlar zaman, zemine ve şahıslara göre değişebilecek durumlardır. Mesela günümüzde kadınlar tek başlarına seyahat edebilmekte, iş ve eğitim hayatına girip erkeklerden daha başarılı olabilmektedir. Dolayısı ile bu durumu insanın yaratılışının gereği olarak değil, sosyal ortamın zorunluluğu olarak ele almakta fayda vardır.

Müfessirlerin bakış açılarını tespit etmekte faydalanacağımız bir ayet daha bulunmaktadır: “*Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için kendi nefsi-nizden eşler yaratması, aranızda sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır*” (Rum 30/21) ayetidir. Bu ayetin tefsiriyle ilgili Fahrüddin Râzi’nin (606/1210) açıklamaları dikkat çekicidir. Râzi, bu ayetin anlaşılmasında bir takım problemlerin olduğuna işaret ettikten sonra, birinci meselede şu açıklamayı yapar:

“Ayetteki ‘sizin için yarattı’ ifadesi, kadınların; hayvanlar, bitkiler ve bunlardan başka diğer faydalı şeylerin yaratılması gibi yaratıldıklarına delildir. Nitekim yüce Allah, ‘yeryüzündekileri sizin için yarattı’ (Bakara 2/29) demektedir. Bu, kadınların ibadet ve teklif için yaratılmadıkları sonucunu doğurur. Biz deriz ki: Kadınların yaratılışı bize (erkeklerle) bir çeşit nimettir. Onlar bizim için yaratıldılar; onlara yapılan teklif bize olan nimetin tamamlanması içindir, bize yapılan teklif gibi doğrudan onlara yapılan bir teklif değildir. Bu durum hem nakli deliller hem hikmet/akli deliller ve hem de mânâ/yorum açısından böyledir. *Nakil yönü bu ve başka ayet delilleridir.* Hikmet yönü kadının,

erkeklerin sorumlu oldukları birçok tekliflerden muaf olmalarıdır. Mânâ/yoruma gelince, kadın zayıf yaratılmıştır, akli kıttır, çocuğa benzer. Şu kadar ki çocuk mükellef değildir. Kadının da ehl-i tekliften olmaması uygun düşer, ancak, bize olan nimet kadınların da mükellef kılınmasıyla tamam olmuştur. Teklif, kadınlar azabdan korksın, kocalarına boyun eğsin ve haramdan uzak dursun diyedir. Böyle olmasaydı fesad ortaya çıkardı” (Razi, 1420: XXV/91).

Bu cümlelere baktığımızda, Râzi, sanki canlıları en aşağıdan en yukarı doğru *bitkiler, hayvanlar, kadınlar ve insanlar (erkekler)* şeklinde sıralamış gözükmektedir. Nasıl ki bitkiler ve hayvanlar insanın (erkeğin) faydasına yaratılmış ise, kadınlar da onlar gibi erkeğin menfaati için yaratılmışlardır. Kadınları daha aşağı bir seviyede görünce, ibadetle mükellef olmadıklarını söylemesi de kaçınılmaz olmaktadır. Hâlbuki dinimiz onları da ibadetlerle mükellef tutmaktadır. Râzi, kadınların ibadetlerle mükellef olması durumunu, kendisi için yaratıldıkları erkeğe olan nimetin tamamlanmasına bağlamaktadır.

Fahrudin Râzi'nin bu görüşlerini sıra dışı kabul edebiliriz. Buna benzer bir görüşü başka bir İslam âliminde göremiyoruz. Fakat Razi, kadının doğası ile ilgili olumsuz tasavvurların hangi aşamalara gelebileceğine de bir örnek oluşturmaktadır.

Mevlana'nın (671/1273) bu noktadaki yaklaşımı da ilginçtir. Ona göre kadın, Şeytan'ın erkekleri kandırması/aldatması için bir tuzaktır, şöyle der Mevlana:

“Mel'un Şeytan, Allah'a 'avlanabilmek için bana kuvvetli bir tuzak lazım' dedi. Allah ona altın, gümüş ve at gösterdi, halkı bunlarla aldatabilirsin dedi. Şeytan zahiren bunu beğendi. Beğendi ama suratını ekşitti, sıkılmış turunç gibi dudaklarını sarkıttı. Allah, o geberesiceye güzel madenlerden altın ve mücevheratı armağan etti. 'A mel'un' dedi, 'şu tuzağı da al'. Şeytan dedi ki: Ey güzel yardımcı! Daha arttır. Yağlı ballı şeylerle ağır ve değerli şaraplar ve birçok ipek elbiseler verdi. Şeytan dedi ki: 'Ya rabbi! İmdat et, bundan fazla isterim, ver de onları iplerimle adamakıllı bağlıyayım. Bu suretle erkek ve yürekli sarhoşların, erkekçesine o bağları koparsınlar. Bu heva ve heves tuzaklarıyla ipler, senin erini adam olmayanlardan ayırt etsin. Ey ululuk tah-tının sultanı! Başka bir tuzak istiyorum, öyle bir tuzak ki insanı

baş aşağı atacak kadar şiddetli ve aldatıcı olsun. Allah, şarap ve çalgıyı getirip önüne koydu. Şeytan bunları görünce hafifçe güldü neşelendi. Ezeli azgınlığa haber gönderip fitne denizinin dibinden toz kopar dedi. Musa da senin kullarından bir kul değil miydi? Deniz dibinde tozdan perdeler salmadı mı? Su her taraftan çekildi ve deniz dibinden bir toz koşturdu. Allah erkeklerin aklını, sabrını alan kadın güzelliğini ona gösterince. Parmacıklarını şıkırdatarak oynamaya başladı. Ver, ver şimdilik muradıma kavuştum, dedi” (Mevlana, 2011: 521-2).

Demek ki Mevlana’ya göre kadın erkek için Şeytani bir tuzaktır. Erkeğin avlanması için Şeytanın kullandığı bir ip/kemenddir¹⁴.

Çağdaş filozof-müfessirlerimizden Muhammed Hamdi Yazır (1942), mirasta ikili birli taksimi değerlendirirken, kadının sosyal konumunu itibara almakta ve şöyle demektedir:

“Burada şöyle bir soru pek tabii olarak hatıra gelebilir. Dişi, erkekten daha zayıf ve daha yufka yürekli daha muhtaç bir yaratılıştadır olduğuna göre mirastan hissesi erkekten daha fazla olması, hiç olmazsa eşit gözetilmesi gerekmez mi? Bundan dolayı erkeğin payının iki kat olmasında hikmet nedir? Zamanımızdaki insanların kafalarını meşgul eden bu soruyu müfessirler ve fakihler söz konusu ederek hikmetini açıklamışlardır. Şöyleki: İlk önce: Sürenin başından beri de anlaşıldığı üzere genel olarak erkek ile dişinin aile hayatına girmeleri istenmektedir. Miras da buna göre düzenlenmiştir. Halbuki aile hayatında harcama sorumluluğu erkeğe yüklenmiştir. Erkek bir kendisi, bir de eşi olmak üzere en az iki kişiyi besleyecektir. Bundan dolayı erkeğin masrafı çok, kadının ki ondan az olacaktır, masrafın ise gelir ile orantılı olması gerekir. Masraf, erkeğe yüklenirken gelir dağıtımında kadına fazla veya eşit verilmesi hem iktisat kanununa, hem de adalet ve hakka aykırı bir zulüm olur. Ve aslında o zaman, hukuki eşitlik esası bozulmuş olur. Bundan dolayı mirastaki bu fazlalık, kadınların faydası ve ihtiyaçlarına eşit olarak nafakalardaki yükümlülük farkının denkleştiricisi olmak üzere böyle bir hukuki ve iktisadi dengeyi temin ederek adalet ve eşitlik kanunlarının ince bir tatbikatını kapsamaktadır.”

14 ^{والنساء حباله الشيطان} şeklinde bir rivayet, temel hadis kaynakları dışında bazı kitaplarda geçse de Hz. Peygamber’e atfı doğrudur.

(Yazır, II/520). Bu noktada Hamdi Yazır'ın konuya sosyolojik yaklaşımını görmekteyiz. Aslında miras veya şahitlik meselesi bizim bu araştırmamızı fazla ilgilendirmemektedir. Ancak bu hususlara temas ederken, ulemanın kadının doğasına bakışları da ortaya çıkmaktadır. Yazır'ın açıklamaları da bu noktada önem kazanmaktadır. Ona göre mirasta erkeğin fazla pay alması, erkeğin eşinin geçimini sağlamakla yükümlü olmasından dolayıdır. Yani Kur'an'ın deyişiyle erkek infak etmekte olduğundan kadından daha fazla pay alır. Bu, sosyolojik bir yaklaşımdır ve kadının aile içindeki rolünün değişmesiyle değişebilecek bir durumdur.

Kadının “erkek için fitne” kabul edilmesini kadının fitratıyla ilişkilendirmekle, bunun sosyal ve ahlaki bir durum olduğunu söylemek arasında dağlar kadar fark bulunmaktadır. Akabinde “kadınların erkekler için fitne/imtihan olduklarını” belirten rivayetin doğru anlaşılması, bu anlayışın etkisinde gelişmektedir.

Anlaşılmaktadır ki Kur'an ve Hz. Peygamber'in kadınlara kazandırdığı eşit ve onurlu birey olma durumu, Hz. Peygamber'in vefatından sonra çok geçmeden değişmeye başlamış, zaman ilerledikçe kadın hakkındaki olumsuz kanaatler ulemâ çevresine ve topluma hâkim olmuştur. Razi gibi aşırı düşünce sahipleri bir kenara bırakılsa bile, kadına dair olumsuz bakışın her devirde yaygın olduğunu görmekteyiz. Hatta bu olumsuz bakış açısı İslam âleminde bugün bile devam etmektedir.

Buraya kadar kadının her durumdaki konumu ele alınmamış, sadece onun doğasına/ontolojik yapısına yönelik düşünceler takip edilmiştir. Çünkü bize göre, “kadının erkek için fitne” olduğunu söyleyen hadisin rayından çıkmış yorumlarla kullanılmasında, kadının fitratına bu olumsuz bakış etkili olmuştur.

Şimdi, öncelikle söz konusu hadise teknik açıdan bakmak, sonra onu geleneksel kadın imajından soyutlayarak, söylendiği zemindeki anlamını ortaya çıkartmak ve o şekilde anlamak gerekmektedir.

Fitne Hadisinin Tahric Ve Tahlili

İlerleyen dönemlerde yorum boyutunda farklılaşmalar olduğu gözlenen söz konusu rivayet şu şekildedir:

“Hz. Peygamber (s) şöyle buyurmuştur: Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım” (Mamer, Câmi, h. no: 20608; Buha-

ri, Nikah, 6/124 bab: 17; Müslim, Zikr, 4/2097; Bezzar, Müsned, h. no:1255, 2597, 2598; Nesai, Sünenu'l-Kubra, h. no:9108, 9225; Ebu Avane, Mustah-rec, h. no:4023; İbn Hibban, İhsan, h. no:5967, 5969; Taberani (360), Mu'cem, h. no:564, 3675)

Aynı hadis birkaç yerde “ümmetime (yani, ‘ümmetimin erkeklerine’)” ziyadesi ile geçmektedir (Humeydi, Musned, h. no:556; İbn Ebi Şeybe, Musned, h. no:154; İbn Ebi Şeybe, Musannef, h. no:17642, 37282; Ahmed b. Hanbel, Musned, h. no:21746)

Bazı tariklerde “insanlar içinde (fi'n-nâs)” ziyadesi ile rivayet edilmiştir (Ahmed b. Hanbel, Müsned, h. no:21829; Muslim, Zikr, 4/2098, h. no:98; Tirmizi, Edeb, h. no:2780; Ebu Ya'la, Musned, h. no:972)

Bir defasında “daha zararlı” lafzının yerine “en korkulması” farklılığıyla rivayet edilirken (İbn Hibban, İhsan, Fiten, 2/1325, bab:19 h. no:4000), bir yerde de “ma terektu (bırakmadım)” yerine “ma edau (bırakmıyorum)” şeklinde muzari fiil olarak nakledilmiştir (İbn Mace, h. no:3998.)

Rivayetlerin tamamı sahabi Usâme b. Zeyd tarafından nakledilmiştir, ancak birkaç yerde “Usâme b. Zeyd ve Said b. Zeyd” şeklinde iki sahabe tarafından nakledilmiş görünmektedir¹⁵. Tirmizi hadisin ardından şu açıklamayı yapmaktadır: “Bu, hasen sahih bir hadistir. Bu hadisi birçok güvenilir ravi, Süleyman et-Teymi-Ebu Osman-Usâme tariki ile Hz. Peygamberden rivayet etmiştir. Ancak bu ravilerin hiç birisi Said b. Zeyd'den bu hadisi rivayet etmemiştir. Mu'temir dışından hiç kimsenin «Usâme ve Said» şeklinde rivayeti yoktur» (Tirmizi, ay.) Demek ki burada Said'in yer almış olmasını kuşku ile karşılamak gerekmektedir.

Hadisin isnadına baktığımızda, ilk üç tabakada (Sahabe-Tabiûn-Tebeu't-Tabiin) birer ravi ile rivayet edildiği görülmektedir: Hadisi Hz. Peygamber'den (s) işiten sahabi Usâme b. Zeyd'dir. Ondan ebu Osman en-Nehdi¹⁶ işitmiş, ebu

15 “...ve Said b. Zeyd” şeklinde geçtiği yerler: Muslim, Zikr, 4/2098 h. no:98; Tirmizi, h. no:2780; Bezzar, h. no:1255; Ebu Yala, h. no:972. Said b. zeyd'in vefatı hicri 50, 51 veya 52'dir. Usame b. Zeyd'in vefat tarihi hicri 54'dür.

16 Adı Abdurrahman'dır. Cahiliye dönemini idrak etmiş, Hz. Peygamber zamanında müslüman olmuş, ancak peygamberimizi görmemiştir. Birçok büyük sahabiden hadis rivayet etmiştir ki bunlardan birisi de Usâme b. Zeyd'dir. Uzun bir hayat sürmüştü, hicri 95 veya 100 yıllarında 130 yaşlarında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hacer, 1326: 6/277.

Osman'dan da Âsım el-Ahvel¹⁷ nakletmiştir. İsnadın bu noktadan sonra kesret kazandığı görülmektedir.

Hadisin temel hadis kaynaklarının tamamında yer aldığı söylenebilir. İsnadı ve kaynakları bakımından herhangi bir problem taşımamaktadır.

Hadis Şarihlerinin Metin Üzerindeki Değerlendirmeleri

Buhari'nin en eski şarihlerinden İbn Battâl (449/1057), söz konusu hadisi açıklarken şöyle demektedir:

“Kadınlar ile imtihan, onlar vasıtasıyla olabilecek fitneler içerisinde en büyük imtihandır. Bu nedenle yüce Allah, kadınlar(ımız) arasında bize düşman olanların varlığını haber vermektedir¹⁸. Kadınların fitnesinden korunmak ve şerlerinden emin olmak için Allah'a sığınmak ve O'na yönelmek gerekmektedir. Bir hadiste rivayet edilmiştir ki 'Allah kadını yarattığı zaman Şeytan çok rahatladı ve -işte bu benim erkekleri yakalamak için kullanabileceğim hatasız bir kemendim' dedi” (İbn Battal, 1423/2003: VII/189).

Tîbî (743/1343), Mişkât Şerhi'nde şöyle der: “Eğer fitratındaki iyilikler (salâh) onu engellemezse, kadın, ifsad edici olur ve kocasına şerri emreder ve onu fesada sürükler. Kadının yapabileceği en küçük fesad/fitne, helak olması için kocasını dünyaya sevk etmesidir. Bundan daha zararlı bir fitne var mı?” (Tîbî, 1417/1997: VII/2260).

Aynî'ye (855/1451) göre, “Şeytan'ın en güvendiği silah kadındır”. Yine ona göre, akli ve dini eksik olan kadının erkeğine verebileceği en büyük zarar, onu dünyaya yöneltmesidir. (Aynî, 2009: XX/126).

Sefîrî (956/1550) hadise temas ederken Lokman aleyhisselama atfederek şu ifadelerle yer vermektedir: “Kadınlardan kork! Çünkü kadınlar daha yaşlanmadan senin saçını ağartırlar. Kadınların şerrinden de kork, çünkü onlar hayra çağırmazlar. Kadınların en hayırlısına karşı bile dikkatli ol” (Sefîrî, 1425/2004: I/132).

17 Asım b. Süleyman el-Ahval, hicri 141 veya 142 yılında vefat etmiş, güvenilir bir kimsedir. Pek çok kişiden hadis rivayet etmiş olup bunlardan birisi de ebu Osman en-Nehdi'dir. Bkz. İbn Hacer, 1326: 5/42.

18 Şarih bununla “Ey iman edenler! Eşleriniz ve çocuklarınız arasında size düşman olanlar vardır, onlara karşı dikkatli olun...” (Tegabun 64/14) ayetine atıfta bulunmaktadır.

Kadını “kocasını şerre yönelten bir varlık” şeklinde düşünen Münâvî (1031/1621) onun “erkeğine vereceği en küçük zararın, dünya sevgisi olduğunu” tekrar etmekte, kadın yaratıldığında Şeytan’ın kadına: “sen benim ordumun yarısısın, sen benim sevincim ve okumsun” dediğini zikretmektedir (Münâvî, 1356: V/436).

Günümüze geldiğimizde bile kadına olumsuz bakışın hala değişmediğini görmekteyiz. Yakın zamanda vefat etmiş olan Mübarekfüri (1353) de yukarıdakilere benzer görüşleri tekrar etmektedir. Ona göre de “erkek tabiatı gereği kadınlara meyleder, onlar yüzünden harama düşer, düşmanlık ve savaşlar çıkar” (Mubârekfüri, VIII/53).

Sonuç

İslam, birçok alanda olduğu gibi, kadınlar konusunda da devrim niteliğinde yenilikler getirmiştir. Eğitimden hukuka, ticaretten sosyal hayata kadar, hemen her alanda kadınlar lehine düzenlemeler yapılmış, bunlar Kur’an tarafından güvence altına alınmış ve Hz. Peygamber tarafından uygulanarak korunmuştur.

Müslüman toplumun, kadınlar ile ilgili bu iyileştirmeyi korumaları, gelişen zaman içerisinde daha da iyileştirmeleri beklenirdi. Fakat Hz. Peygamber’den (s) sonra, ilk hicri asrın ortalarından itibaren, Müslümanların kadınlara bakışında olumsuz gelişmelere şahit olunmuştur. Bu olumsuz gelişmeler, kadınların doğası/fitratı üzerinde Kur’an ve sünnetle bağdaşmayan düşüncelerin hakim olmasına yol açmıştır. Kadınlar akli ve dini eksik, erkeği günaha sürükleyen ve şeytanın tuzağı gibi algılanmıştır.

Oysa bunu desteklemek için kullanılan ayet ve hadisler, kadının doğasına işaret etmemekte, toplumsal yapının ortaya koyduğu yasalara atıfta bulunmaktadır. “Erkekler kadınlar üzerine kavvâmdir” denirken, ayetin devamında bunun “çünkü erkekler mallarından infak etmektedirler” denilerek, kavvâm olma durumu kadının doğasına değil, toplumsal yapıya bağlanmaktadır. Bu ve benzeri ayetler ütöpik/sanal bir düzlemde ele alınmamalı, ayet ve hadislerin toplumsal zemini iyi tespit edilerek, “olgudan anlama doğru hareket” edilmelidir.

Sonuçta “ümmetimin erkeklerine kadınlardan büyük fitne/imtihan bırakmıyorum” şeklindeki rivayet, toplumsal bağlamından kopartılarak, bu olumsuz ve sanal atmosfer altında anlaşılmaya çalışılmıştır. Burada bahsedilen

“fitne” kelimesi “imtihan” anlamının ötesine taşınmış, “kadın” ise “erkeğin eşi” şeklinde anlaşılmıştır. Bu iki yorumlama hatası bir araya gelince, ailenin iki ana unsurundan birisi olan kadın/zevce, “erkeğe düşman” addedilmiştir. Erkeğin mutlu olmak için kadınla evlendiği, kadın ve erkek arasında sevgi bağının olduğu¹⁹ unutulmuş, aileyi meydana getiren bu iki varlık, düşman görülmüştür.

Hâlbuki rivayette yapılan uyarı, erkeğin eşine karşı uyanık ve dikkatli olması değildir. Tam tersine Kur’an ve Sünnet ikisini birbirinin yardımcı, dert ortağı görmüştür. Bu rivayette amaç erkeğin “zina” ya düşme tehlikesine dikkat çekmektir. Amaç erkeğin kendi hanımını bir tehlike gibi görmesini sağlamak değil, fakat aile dışı ilişkilerden uzak durmasını öğütlemektir

Kaynaklar

- Armaner, Neda (1961). “Hadislere Göre Kadının Sosyal Durumuna Umumi Bir Bakış”. *AÜİF Dergisi*. C. IX, S. I: 131-139.
- Beyhaki, (1425-2004). Şuabu’l-İman. Tah. Dr. Abdulalîy Abdulhamid Hâmid, Mektebetu’r-Rüşd
- Buhari, Muhammed b. İsmail (ty). *el-Camiu’s-Sahih*. İstanbul.
- Bursevi, İsmail Hakkı (1995). *Rûhu’l-Beyân Muhtasarı*. Tah. M. Ali Sabuni, İstanbul: Damla Yay.
- Cassâs (1405). *Ahkâmu’l-Kur’an*. Tah. Muhammed Sadık Kamhavi, Beyrut: Dâru’t-Turas.
- Coşkun, Gülay (2010). *Kur’an ve Sünnet Perspektifinde Fitne Kavramı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çağatay, Neşet (1957). *İslam’dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara: AÜİF Yay.
- Çakın, Kamil (1997). *İslam’da Hadis ve Sünnetin Yeri*. Ankara: Seba yay.
- Ebu Davud, Süleyman ibnu’l-Eş’as (ty). *es-Sunen*. Daru’l-Mektebetu’l-Garbi.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi (ty). *Hak Dini Kur’an Dili*. 2/520 (Nisa 11. Ayetin tefsiri), İstanbul: Azim Yay.

19 “Allah’ın, sükûn bulmanız için sizlere aynı cinsten eşler yaratması ve aranızda sevgi ve rahmet oluşturması O’nun ayetlerindedir...(Rum 30/21)

- Hakim Tirmizi (ty). *Nevâdiru'l-Usûl fi Ma'rifeti Ehadisi'r-Resul*. Medine: el-Mektebetu'l-İlmiyye.
- İbn Battâl (1423/2003). *Şerhu Sahihi'l-Buhari*. Tah. Ebu Temim Yasir b. İbrahim, Riyad: Mektebetu'r-Ruşd.
- İbn Hacer (1326). *Tehzibu't-Tehzib*. Hindistan: Dairetu'l-Mearif.
- İbn Kesir, ebu'l-Fida (ty). *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*. Beyrut: Daru'l-Ma'rife.
- İbn Manzûr (1375/1956). *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır.
- İbnu'l-Cevzi (1386-1966). *Mevzûât*. Tah. Abdurrahman M. Osman, Medine.
- Kotan, Sehal Deniz (2007). *Medine Dönemi Sosyal Yaşantısında Kadının Konumu*. (Yüksek Lisans) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kurtubi (1423/2002). *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*. Tah. M. İ. el-Hafnavi, Kahire: Dâru'l-Hadis.
- Malik (1425/2004). *el-Muvatta*. Tah. M. Mustafa el-A'zami.
- Mamer, İbn Ebi Amr Raşid el-Ezdi (1403). *el-Câmi*. Tah. Habibu'r-Rahman el-Azami, Beyrut.
- Maturidi (1426/2005). *Te'vilâtu Ehli's-Sunne*. Tah. Mecdi Bâsellum, Beyrut.
- *Mesnevi, Beşinci Defter*. Çev. Muhammed Nur Gültekin, Ankara: Öteki Yay: 940-960. Beyitler
- Muslim, ibnu'l-Haccac el-Kuşeyri (ty). *el-Camiu's-Sahih*. İstanbul.
- Mubarekfuri, Abdurrauf (ty). *Tuhfetu'l-Ahvezi*. Mısır.
- Munavi (1356). *Feyzu'l-Kadir*. 5/436, Mısır.
- Neysaburi (ty). *Mustedrek*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Özen, İbrahim (2010). *Kur'an-ı Kerim ve Modern Tıbbı Göre Kadının Yarattılışı*, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Râzi, Fahrudin (1420), *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsiru'l-Kebir)*. Beyrut: Dâru İhya, 25/91, Ter. Heyet, Akçağ Yay.
- Reşid Rıza (1990). *Tefsiru'l-Menâr*. Mısır.
- Sefiri, Şemsuddin Muhammed b. Ömer (1425/2004). *el-Mecâlisu'l-Va'ziyye fi Şerhi Hadisi Hayri'l-Beriyye*. Tah. Ahmed Fethi Abdurrahman, Beyrut.

130 • GELENEKSEL İSLAM KÜLTÜRÜNDE KADININ FİTNE OLARAK
ALGILANMASI

- Şenol, Şule Soyal (2015). *Kadınların Özel Hallerini İlgilendiren Rivayetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Şevkâni (1380/1960). *Fevâid*. Tah. Abdurraif b. Yahya el-Muallimi, Kahire.
- Taberâni (1420/1999). *Evsat*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Taberi (1420/2000). *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'an*. Tah. Ahmed Muhammed Şakir, Risâle.
- Tîbî, Şerafüddin el-Hüseyn b. Abdullah (1417/1997). *el-Kâşif an Hakaiki's-Sunen (Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih)*. Tah. Abdullatif Hindâvi, Riyad.
- Zeccâc, Ebu İshak İbrahim (1408/1988). *Meâni'l-Kur'an*. Tah. Abdulcelil Abduh Çelebi, Beyrut.